

Таким чином, уся система внутрішнього контролю має забезпечити послідовну роботу підприємства, збереження власності, своєчасне та повне відображення господарських та фінансових операцій у бухгалтерському обліку.

Список літератури

1. Дебіторська заборгованість [Електронний ресурс] : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 : [затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237]. – Режим доступу: <www.commerciallaw.com.ua> .
2. Білуха М. Т. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит /М. Т. Білуха, Т. В. Мікітенко.—К. : Українська академія оригінальних ідей, 2005. – 888 с.
3. Корінько М. Д. Внутрішньогосподарський контроль господарської діяльності підприємства / М. Д. Корінько. – К. : Вища школа, 2007. – 357 с.
4. Нападовська Л. В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці / Л. В. Нападовська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 224 с.
5. Огійчук М. Ф. Організація аудиту / М. Ф. Огійчук. – Х. : ХНАУ, 2006. – 336 с.
6. Сотникова Л. Внутренний контроль и аудит / Л. Сотникова. – М. : Финстатинформ, 2001. – 237 с.

Отримано 01.02.2013. ХДУХТ, Харків.

© Т.А. Наумова, Н.В. Бойченко, І.В. Нестеренко, 2013.

УДК 659.46;644.1

Т.А. Наумова, канд. екон. наук
Н.В. Бойченко, канд. екон. наук
І.В. Нестеренко, канд. екон. наук

ОБЛКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто питання вдосконалення обліку та контролю лізингових операцій. Визначено перспективні напрями розвитку лізингових операцій в Україні на підставі дослідження генезису лізингу.

Рассмотрены вопросы усовершенствования учета и контроля лизинговых операций. Определены перспективные направления развития лизинговых операций в Украине на основании исследования генезиса лизинга.

The questions of improvement of account and control of leasing operations are considered. Perspective directions of development of leasing operations are certain on Ukraine on the basis of research of leasing genesis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Становлення економіки ринкового типу в Україні визначає нові напрями в розбудові системи бухгалтерського обліку та аналізу інвестицій. Це стосується формування та використання в обліку та аналізі сучасного методичного інструментарію, який відповідає потребам управління. Сьогодення ставить усе складніші завдання, вирішення яких вимагає великого обсягу інформації системного характеру, переважна частина якої формується завдяки процедурі бухгалтерського обліку та аналізу.

Результативність управлінських рішень щодо оновлення, реконструкції і модернізації техніко-технологічної бази спонукає українські підприємства до активного пошуку оптимальних форм інвестування. Тому особливого значення в оновленні застарілої технічної бази виробництва набуває фінансовий лізинг.

Запровадження у вітчизняну практику здійснення лізингових операцій міжнародновизнаних принципів, методик обліку та аналізу ефективності передбачає необхідність урахування специфіки вітчизняного підприємництва. У цьому зв'язку важливо науково обґрунтувати всі можливі напрями розширення сфери лізингового бізнесу та вдосконалення його механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження організації облікового процесу та аналізу діяльності на основі лізингу розглядається в працях багатьох провідних вчених, зокрема В. Батішева, В. Верби, Н. Внукової, С. Голова, З. Задорожного, Л. Кіндрацької, Я. Крупки, О. Лубяницького, В. Ольховікова, А. Пересади, П. Савчука. Належне місце в дослідженні цих проблем займають також праці відомих західних вчених: Х. Андерсона, Г. Бірмана, В. Беренса, М. Ван Бреда, Дж. К. Ван Хорна, А. Гроппеллі, Д. Колдуелла, В. Мак Грегора, Д. Міддлтона, Б. Нідлза, Е. Нікбахта, Дж. А. Томаса, П. Хавранека, Е. Хелферта, Е. Хендріксена, а також російських економістів – А. Богомолова, В. Бочарова, В. Газмана, В. Горемікіна, В. Жукова, Н. Карпа, В. Косова, М. Лещенко, І. Лукасевича, М. Прилуцького, С. Сусєкова.

У наукових працях учених розглядаються питання загальної методології обліку лізингових операцій, проте недостатньо досліджуються правила ведення бухгалтерського та податкового обліку фінансового лізингу в одержувача активів. Описані методики аналізу ефективності використання інвестицій стосуються лише реальних інвестицій. Особливості обліку та аналізу такого інструмента фінансування як лізинг залишаються поза увагою.

Недостатність теоретичних і практичних досліджень зазначених питань, зокрема, відсутність ґрунтовно опрацьованої методики аналізу діяльності лізингоодержувачів визначає актуальність та вибір теми статті.

Мета та завдання статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні цілісної системи науково-методичних положень і практичних рекомендацій з організації обліку та аналізу ефективності фінансового лізингу як форми інвестування на рівні підприємств лізингоодержувачів, шляхом теоретичного осмислення та практичного вирішення проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період ринкової трансформації лізинг слід розглядати як особливу форму інвестування, альтернативу банківській позиції, що дозволяє надавати лізингодавцем лізингоодержувачу майно на умовах поверненості, терміновості і платності з наданням права викупу об'єкта лізингу. Констатовано, що лізинг можна віднести до прямих інвестицій, у процесі використання яких лізингоодержувач зобов'язаний відшкодувати інвестиційні витрати лізингодавцю, здійснені в матеріальній та грошовій формах, і виплатити винагороду.

Дослідження специфіки можливих видів, форм та способів реалізації лізингових угод засвідчило, що основним видом лізингу є фінансовий. У даному контексті визначено, що фінансовий лізинг за своєю економічною природою є довгостроковими капітальними інвестиціями, у той час як операційний лізинг за характером лізингових платежів подібний лише до поточних операційних витрат. Це дало підставу стверджувати, що фінансовий лізинг із точки зору лізингодавця – це діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів; для лізингоодержувача він виступає альтернативою придбання майна.

Проведене узагальнення існуючих підходів щодо характеристики критеріїв визнання лізингу фінансовим дозволило встановити такі умови: термін оренди майна відносно терміну амортизації об'єкта, перехід ризику випадкового знищення (пошкодження) на лізингоодержувача, придбання предмета лізингу лізингодавцем на замовлення лізингоодержувача та обов'язковий викуп майна останнім. При цьому, діяльність лізингоодержувача визначається як така, що спрямована на розширення виробничого потенціалу або оновлення основних засобів, що характеризує процес реалізації ефективної форми інвестування і та визначається відношеннями власності та спільної економічної діяльності.

Сучасний ринок лізингових послуг характеризується різноманітністю форм лізингу, моделей лізингових контрактів і юридичних норм, які регулюють лізингові операції. Визначення видів лізингу ускладнюється низкою обставин, а саме:

1) у правових системах різних країн існують не лише різноманітні визначення лізингу, а й окремих його видів;

2) ознаки різних угод лізингу можуть поєднуватися в одному договорі залежно від конкретних умов, зумовлених учасниками;

3) під час виділення видів лізингу виходять із кількох ознак класифікації.

У більшості запропонованих авторами ознаках класифікації лізингу для цілей бухгалтерського обліку немає потреби [1, с. 67]. Диференціація лізингових операцій за окремими ознаками, що виділяються різними авторами в економічній літературі, призводить до неоднозначного тлумачення та потребує уточнення. На сьогодні, для потреб бухгалтерського обліку лізинг доцільно класифікувати за наступними ознаками (рис. 1).

Рисунок 1 - Класифікація лізингу для потреб бухгалтерського обліку

Аналіз вітчизняної практики регулювання лізингових операцій показав, що, в умовах неузгодженості законодавства про лізинг, в Україні використовувався підхід, який визначав складну правову природу лізингу, що перебувала на межі суміжних відносин: доручення, оренди, купівлі-продажу, товарного кредиту, позики, застави [2]. На сучасному етапі використовується підхід, який базується на визначенні того, що існує особливий інститут лізингу, норми якого не збігаються з нормами інших інститутів цивільного права. Сучасні режими оподаткування і регулювання уможливають процес удосконалення лізингу в інституціональних межах. Поряд із існуючими перевагами лізингового законодавства є й недоліки (відсутність: юридичного статусу лізингодавця; лізингу інтелектуальної власності та прав; державної підтримки розвитку лізингу, в тому числі і податкових пільг), які сповільнюють процес

розвитку лізингових відносин.

З'ясовано, що методика обліку фінансового лізингу в Україні побудована на основі критерію економічної сутності лізингових операцій. Проте, відсутність єдиного підходу до основних критеріїв визнання лізингу фінансовим, зумовила визначення головних ознак для потреб бухгалтерського та податкового обліку: перехід права власності; намір придбання об'єкта лізингу, термін використання (експлуатації) об'єкта лізингу, граничний розмір суми лізингового платежу; лізинг майна, яке було в користуванні. Цільовий характер використання активу лізингодержувачем дає підставу встановити додатковий критерій, яким передбачено відповідність технічних характеристик об'єкта лізингу вимогам виробництва. Урахування запропонованого критерію дозволить уникнути нецільового використання лізингового майна, знизити капітальні та операційні витрати, підвищити рентабельність продукції, а також спростити обліковий процес.

Організація обліку лізингових операцій пов'язана складною побудовою фінансового лізингу як за кількістю учасників, так і за специфікою виконуваних ними функцій. Важливим аспектом облікового процесу є наявність визначених критеріїв, які дозволяють класифікувати лізинг як фінансовий. Основна ознака, яка розділяє фінансовий та операційний лізинг, ґрунтується на тому, у який спосіб ризик і винагороди, пов'язані з правом власності на об'єкт лізингу, розподіляються між лізингодавцем і лізингодержувачем.

Завданням уніфікованих правил бухгалтерського обліку є капіталізація лізингового майна та витрат, пов'язаних із його утриманням. Капіталізувати слід лише ті лізингові операції, за якими значна частина переваг і ризику володіння майном переходить до лізингодержувача, а також усі довгострокові угоди. Відсутність чітких пояснень умов капіталізації витрат, пов'язаних із утриманням і покращенням об'єкта лізингу зумовило уточнення головних ознак витрат, що підлягають капіталізації: продовження строку корисної експлуатації; зниження виробничих потужностей; покращення якості продукції внаслідок оновлення машин і механізмів; зменшення операційних витрат у результаті запровадження нових виробничих процесів; відновлення втрачених властивостей. Тому доцільно, капіталізувати початкові витрати лізингодержувача, які понесено під час переговорів і надання гарантій за угодами про фінансовий лізинг, із включенням до первісної вартості об'єктів.

У разі укладання міжнародних лізингових угод важливим є вибір валюти, в якій будуть здійснюватися платежі, урахування системи податків та митних зборів, умов доставки лізингового майна.

Під час отримання об'єкта лізингу від іноземного постачальника особливу увагу слід звернути на отримання від Національного банку

України індивідуальної ліцензії для здійснення операцій з оперативного та фінансового лізингу. Крім того, щодо монетарної заборгованості за об'єкт лізингу слід проводити перерахунок курсових різниць на дату балансу, а також на дату здійснення операцій. Відображення в обліку курсових різниць залежить від того, чи відносяться лізингові операції до основної діяльності підприємства, що узагальнено на рис. 2.

		Лізингодавець	Лізингоодержувач
Основна діяльність	Збільшення курсу	К-т 714 «Дохід від операційної курсової різниці»	Д-т 945 «Втрати від операційної курсової різниці»
	Зменшення курсу	Д-т 945 «Втрати від операційної курсової різниці»	К-т 714 «Дохід від операційної курсової різниці»
Інша діяльність	Збільшення курсу	К-т 744 «Дохід від неоперац. курсової різниці»	Д-т 974 «Втрати від неоперац. курсових різниць»
	Зменшення курсу	Д-т 974 «Втрати від неоперац. курсових різниць»	К-т 744 «Дохід від неоперац. курсової різниці»

Рисунок 2 – Порядок обліку курсових різниць під час розрахунків між суб'єктами лізингу

Якщо передача об'єктів у лізинг є основною діяльністю лізингодавця, то дохід від надання лізингових послуг доцільно відображати за кредитом рахунку 703 “Дохід від реалізації робіт, послуг” з поміткою “Передача лізингового майна лізингоодержувачу”.

Діючий в Україні порядок обліку не забезпечує необхідною інформацією для складання звітності щодо лізингових операцій. Тому суб'єктам лізингу пропонується у складі Приміток до фінансової звітності (форма № 5) подавати додаткову інформацію про здійснені лізингові операції щодо складу лізингових платежів та їх погашення.

У процесі аналізу окремих складових лізингових платежів виявлено нові позиції, а саме показники, економічна сутність та практичне застосування яких не визначено стандартами бухгалтерського обліку. Зокрема, це стосується показників гарантованої і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта лізингу. Показник “гарантована ліквідаційна вартість” повинен використовуватись у розрахунках лише у випадку повернення або

викупу об'єкта лізингу за залишковою вартістю після закінчення терміну лізингу, а показник “негарантована ліквідаційна вартість” – коли не передбачається ні повернення об'єкта, ні його викуп після закінчення терміну договору.

Для відображення операцій і об'єкта фінансового лізингу в аналітичному обліку необхідно забезпечити широке інформаційне подання за окремими класифікаційними ознаками та видами витрат. З огляду на це, доцільно вдосконалити структуру аналітичного обліку “Відомість капітальних інвестицій у будівництво і придбання необоротних активів”. У ній передбачається пооб'єктний облік, у розрізі субрахунку 157 “Капітальні витрати за фінансовою орендою”, капітальних інвестицій та капітальних витрат.

Відсутність інформації щодо поточної заборгованості лізингоодержувача за лізинговими платежами, а також відсутність назв лізингодавців не забезпечує адміністративний персонал інформацією для управління і не відповідає вимогам користувачів. На наступному етапі розробляється вкладний аркуш до Журналу 3 обліку розрахунків, довгострокових і поточних зобов'язань, який розділено та деталізовано за довгостроковими і поточними зобов'язаннями. Це надасть можливість у розрізі зобов'язань одержувати інформацію про рух, залучених на умовах фінансового лізингу, необоротних активів, яку згруповано за лізингодавцями та термінами погашення заборгованості.

Важливою компонентою фінансової звітності, що детально відображає зміст лізингових операцій в Балансі підприємства, є примітки до річної фінансової звітності. Аналіз даної форми звітності показав відсутність окремих розділів, що відображають інформацію за такими показниками: непередбачена орендна плата; загальна сума мінімальних орендних платежів та їх теперішня вартість; зобов'язання лізингоодержувача [3, с. 122].

Інформацію щодо “непередбаченої орендної плати” рекомендовано розкривати в розділі V “Доходи і витрати” з урахуванням показників, покладених в основу її розрахунку, а також доповнити структуру приміток до річної фінансової звітності, окремим розділом “Фінансова оренда”, що дає змогу користувачам отримати інформацію про зобов'язання лізингоодержувача, загальну суму мінімальних орендних платежів та їх теперішню вартість, а також зміни у їх складі протягом звітного періоду залежно від терміну

укладеної угоди. Це підвищить прозорість, доступність і зрозумілість фінансової звітності, зв'язок показників основних компонент звітності.

Сучасна техніка оподаткування операцій, пов'язаних із фінансовим лізингом, вимагає належної організації їх податкового обліку. Основою якісного та достовірного обліку таких операцій за різних правил формування витрат та амортизаційних відрахувань за об'єктом фінансового лізингу є запровадження спеціальної документації розподілу сум нарахованого лізингового платежу з виокремленням фінансових та капітальних витрат. Для спрощення розрахунку суми амортизаційних відрахувань у кожній групі основних засобів рекомендовано виділяти підгрупи з позначенням "Отримані на умовах фінансового лізингу". Це спростить контроль за правильністю та достовірністю визначення складових, що впливають на базу оподаткування, підвищить культуру ведення податкового обліку, забезпечить достовірність облікової інформації та сприятиме усуненню можливих помилок у складанні податкової звітності.

У процесі дослідження ефективності фінансового лізингу як форми інвестування виявлено, що основними критеріями оцінки, з точки зору економічної ефективності лізингодержувача, є забезпечення таких умов: віддача на вкладені грошові кошти; покриття інвестиційних витрат. Це дає підставу стверджувати, що фінансовий лізинг є видатками лізингодержувача, які збільшують або підтримують його капітальні активи.

У процесі аналізу важливе значення надано організаційно-технічному та комплексному комерційному аналізу проекту, що дозволяє оцінити мету, завдання та напрями аналізу ефективності фінансового лізингу.

Визначено основні передумови, що вимагають застосування моделей оцінки ефективності прямих інвестицій: інвестиційні витрати можуть здійснюватись одноразово; процес отримання результатів від реалізації фінансового лізингу має тривалий термін; здійснення довгострокових операцій призводить до зростання невизначеності під час оцінювання всіх аспектів інвестування, до ризику помилки.

Висновки. Таким чином, для потреб обліку запропоновано низку критеріїв визнання лізингу фінансовим, що дозволило встановити єдиний підхід для розмежування фінансового та операційного лізингу. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення методики обліку фінансового лізингу, окремих регістрів аналітичного

обліку та структурних елементів приміток до річної фінансової звітності, що розширює інформаційне поле за окремими класифікаційними ознаками, видами витрат та зобов'язань.

Запропоновано основні етапи проведення аналізу фінансового лізингу підприємствами та методику порівняльного аналізу ефективності лізингу та кредиту на придбання основних засобів, якою передбачено поетапне вивчення від загальної оцінки кожного джерела до їх конкретного аналізу.

Список літератури

1. Годованець О. В. Оподаткування операцій фінансового лізингу О. В. Годованець // Науковий вісник академії Державної податкової служби України. – 2010. – № 4 (14). – С. 64 – 72.
2. Про фінансовий лізинг [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <<http://zakon4.rada.gov.ua>>.
3. Шулепова С. М. Лізингові платежі: сутність, види та складові С. М. Шулепова// Вісник ЖІТІ. Економічні науки. – Житомир, 2011. – № 15. – С. 120 – 124.

Отримано 01.02.2013. ХДУХТ, Харків.

© Т.А. Наумова, Н.В. Бойченко, І.В. Нестеренко, 2013.

УДК 543.421/424:664.38.001,57

І.Б. Чернікова, канд. екон. наук

І.О. Гладій, канд. екон. наук

С.І. Ляшенко, ст. викл.

ПРО ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СКЛАДАННЯ БАЛАНСУ: ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Досліджено інформаційне забезпечення складання балансу як основної форми фінансової звітності в інформаційній системі управління. Визначено розбіжності між вітчизняними і міжнародними обліковими стандартами стосовно балансу для прийняття управлінських рішень.